

Типи спрямованості та їх вплив на лідерську позицію фахівців соціальних служб

В. І. Танасійчук

Кафедра психології управління, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, ДЗВО
«Університет менеджменту освіти». м.Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: v.tanasyichuk@ukr.net

Paper received 06.11.21; Accepted for publication 20.11.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-259IX101-19>

Анотація. У статті представлено результати емпіричного дослідження типу спрямованості та їх впливу на лідерську позицію фахівців соціальних служб. Дослідження типу спрямованості та його впливу на лідерську позицію фахівців соціальних служб здійснювалось за допомогою сукупності методик, а саме: опитувальника Смекала-Кучер), методик «Соціальна сміливість», «Шкали самоефективності Р.Шварцера та М.Срусалема», «Самооцінка лідерства» та методики незавершених речень. Констатовано недостатній рівень прояву лідерської позиції. За результатами дисперсійного аналізу виявлено вплив типу спрямованості на прояв лідерської позиції фахівців: високий рівень прояву лідерської позиції характерний для осіб з типом спрямованості на справу. Встановлено статистично значущі відмінності у прояві лідерської позиції залежно від статі.

Ключові слова: спрямованість, лідерська позиція, фахівці соціальних служб.

У сучасних умовах розвитку соціальної сфери в Україні одним з пріоритетних напрямків є проблема формування лідерської позиції фахівців соціальних служб, у процесі якого важливе значення відіграє практична спрямованість їх професійної діяльності, що базується на принципах гуманізму, «визнання людини найвищою цінністю, захист її гідності і громадянських прав, створення умов для вільного і всебічного вияву здібностей кожного» [11, С.30]. Це спричинено новими вимогами до особистості фахівця, його професійної діяльності загалом і в умовах пандемії COVID-19 зокрема.

Нині у суспільства є запит на висококваліфікованих фахівців, здатних критично й креативно мислити, соціально відповідальних, вимогливих, працездатних, високої духовної і професійної культури взаємодії тощо. Особливої ваги набувають знання, вміння і навички організації не лише своєї діяльності, а й колективу соціальних служб, створення команди й опанування вміннями роботи в команді, мистецтвом ведення ділових переговорів та ін. [2].

Високий рівень організації діяльності соціальних служб щодо надання соціальних послуг усім категоріям населення потребує розвитку лідерського потенціалу задля формування лідерської позиції особистості фахівців соціальних служб як суб'єктів соціальних взаємин, здатних стати рушійною силою реформаційних змін в українському суспільстві, якісно і креативно реалізувати професійні функції, опанувати засоби як самоорганізації, саморегуляції, самотворення, так і самовдосконалення, саморозвитку і самореалізації себе як професіонала, досягнень вершин професійної майстерності (професійного «акме» [4]) протягом життєвого шляху у сфері соціальної роботи. Тому особливої уваги заслуговує формування у фахівців соціальних служб лідерської позиції, що визначає особливості становлення фахівців нової формації, їхньої спрямованості, здатності використовувати інноваційні технології. Це, у свою чергу, потребує генерування, ініціювання й управління змінами у сфері системи соціальних послуг задля «досягнення оптимальних результатів діяльності соціальної установи за активної участі працівників, вияву їх ініціативи, коле-

ктивного розв'язання конфліктів усіма зацікавленими сторонами тощо» (Балахтар, Танасійчук, 2020).

Дослідженню проблеми підготовки, професійного зростання фахівців присвячено чимало наукових розвідок В. Балахтар, І. Зверевої, І. Зимньої, А. Капської, Н. Кривоконь, Л. Міщик, Н. Онопрієнко-Капустіної, Д. Павленок, В.Поліщук, А.Соловійова та ін. Так, у працях науковців висвітлювалися індикатори і чинники самоефективності особистості [16; 17; 18]; переконання фахівців у здатності досягати певної мети [15], соціально-педагогічні і соціально-психологічні аспекти соціальної роботи (О. Безпалько, Б. Вульфова, М. Галагузова, А. Мудрик, О. Петровський та ін.), особливості соціально-психологічного забезпечення розвитку соціальних послуг в Україні (Н. Кривоконь та ін.), екологічну спрямованість соціальної роботи (М. Грей, Д. Коатс, Т. Семигіна та ін.) тощо.

Специфіці становлення особистості фахівця з соціальної роботи присвячено праці В. Балахтар, Р. Вайноле, Н. Клименко, Н. Шмельової та ін. Значна кількість досліджень присвячена як розробці концепцій і моделей професійної підготовки фахівців у сфері соціальної роботи (Н. Абрамовських, А. Кулікова, І. Ларіонова, С. Мініханова, Н. Собчак та ін.), так і особливості післядипломної освіти соціальних працівників висвітлювали І. Зверева, В. Поліщук, С. Толстоухова та ін.

Значний доробок зроблено у розв'язання проблеми лідерства, розвитку лідерських якостей особистості (В. Веснін, М. Гаврилюк, С. Калашнікова, Л. Карамушка, Р. Кричевський, Г. Лактіонова, А. Лутошкін, О.Маковський, Н. Мараховська, В. Москаленко, Б. Паригін, А. Петровський, О. Чернишов, Ф. Хміль та ін.), розвитку особистісних якостей лідера (Л. Балясна, Н. Большунова, Ф. Ільясов, Д. Крюгер, А. Сосланд, С. Сміт, П. Херсей, Р. Ділтс та ін.), розробку класифікації лідерства за гендерними ознаками (Дж. Адамс, Т. Бендас, А. Іглі, К. Джонсон та ін.), співвідношення лідерства та керівництва (Т. Мальковська, Б. Паригін, Ф. Тільман та ін.), стилів лідерської поведінки (Н. Обзоров, І. Полонський, М. Рожков, О. Уманський та ін.), вікових етапів розвитку особистості (І. Кон,

А. Лутошкін, І. Ухина та ін.), середовища (О. Газман, А. Кирпичник, С. Шмаков тощо), характеру формального та неформального лідерства (Б. Вульф, Н. Жеребова, А. Макаренко, А. Мудрик та ін.).

Водночас, попри всю актуальність проблема спрямованості та її впливу на лідерську позицію фахівців соціальних служб практично була поза полем уваги дослідників.

Мета статті: дослідити тип спрямованості фахівців соціальних служб та її впливу на їх лідерську позицію.

Дослідження типу спрямованості та його впливу на лідерську позицію фахівців соціальних служб здійснювалось за допомогою сукупності методик, а саме: методики діагностики спрямованості особистості Б. Басса (Опитувальник Смекала-Кучера) [8]; методики «Соціальна сміливість» [5]; методика «Шкала самоефективності Р.Шварцера та М.Єрусалема», методика «Самооцінка лідерства» [13]; методики незавершених речень.

У дослідженні взяли участь 288 фахівців соціальних служб з різних регіонів України, серед яких 74,3% (214 особи) представники жіночої статі і 25,7% (74) - чоловічої. Такий відсотковий розподіл відповідає відсотковому розподілу чоловіків і жінок у сфері соціальних служб в Україні в цілому.

Опрацювання результатів відбувалося за допомогою комп'ютерної програми SPSS (версія 23.0).

Науковці Moorhead and Griffin пропонують розглядати лідерство як процес та як властивість. Зокрема, лідерство як процес передбачає використання непрямусового впливу для спрямування та координації діяльності членів групи за досягнення мети. Щодо властивості, то лідерство становить набір характеристик і атрибутів тих, хто, як вважають, успішно використовує такий вплив, тобто це здатність впливати на сприйняття, переконання, ставлення, мотивацію та поведінку інших [19]. Тому якісною характеристикою особистості є лідерський потенціал, що поєднує внутрішні потреби, зовнішні можливості, особистісні цінності, які взаємодіючи, створюють сприятливі умови для досягнення високого рівня компетентності лідера, [6, с. 122]. Крім, того, враховуючи думку Д. Ольшанського [10], сукупністю цілей, цінностей, мотивів, світогляду, установок тощо є спрямованість що є основою, базисом для прояву лідерської позиції на соціальному рівні. Виходячи з цієї позиції, ми припускались думки, що лідерська позиція дозволяє регулювати взаємини домінування-підпорядкування, розвивати як особистісні якості, так й опанувати «інтегральну систему значимих (когнітивних), ціннісно-смыслових, мотиваційних й особистісних компонентів, прагненню до постійного пошуку нових, шляхів, засобів і можливостей» [1, с.53; 3].

Спрямованість, як зазначає В. Яблонко, є складною психічною властивістю особистості, котра включає систему спонукань і визначає активність людини та вибірковість її взаємин з навколишньою дійсністю [14]. В основі спрямованості домінуючі мотиви й ціннісні орієнтації на себе, на інших людей, на діяльність [7; 9; 12]. Це спонукало нас дослідити спрямованість фахівців та виявити зв'язок з лідерською позицією.

За результатами нашого дослідження типу спрямованості фахівців соціальних служб за методикою Б. Басса (Опитувальник Смекала-Кучера) виявлено, що більше ніж половину досліджуваних характеризує переважна спрямованість на спілкування (74,5%), що свідчить про прагнення за любых умов підтримувати відносини з людьми, орієнтованість на сумісну взаємодію, соціальне схвалення, залежність від групи, емоційна прив'язаність до людей та ін. (табл. 1).

Таблиця 1. Розподіл досліджуваних фахівців соціальних служб за типом спрямованості

Тип спрямованості	Кількість досліджуваних, у%
спрямованість на себе	17,4
переважна спрямованість на спілкування	74,5
переважна спрямованість на справу	23,4

Приблизно четвертій частині фахівців соціальних служб властива переважна спрямованість на справу (23,4%), які зацікавлені у вирішенні ділових проблем, виконання роботи як можна краще, орієнтовані на професійне співробітництво, здатність в інтересах справи відстоювати власний погляд, що загалом сприятиме досягненню загальної цілі соціальної служби. І лише незначну частину досліджуваних (2,1%) характеризує спрямованість на себе – орієнтованість на безпосередню винагороду і задоволеність своїх особистих мотивів й амбіцій, агресивність у досягненні статусу, схильність до суперництва, роздратованість, тривожність, інтровертованість.

Отримані результати показують недостатній рівень розвитку спрямованості на досягнення цілей соціальних служб.

На основі узагальнення результатів методик нами визначались рівні прояву лідерської позиції фахівців соціальних служб, а саме: їх спрямованості, соціальної сміливості, самоефективності, лідерського потенціалу, ставлення до себе, інших та оточуючого середовища.

Високий рівень констатувався, якщо за даними методик респонденти отримували високі бали (допускався за однією з методик середній рівень).

Низький рівень визначався у випадку низький рівнів за кожною методикою (допускався за однією з методик середній рівень). Усі можливі інші комбінації відносились до середнього рівня прояву лідерської позиції.

За результатами дисперсійного аналізу виявлено статистично значущі відмінності щодо прояву лідерської позиції залежно від типу спрямованості фахівців соціальних служб, а також встановлені гендерні відмінності (рис. 1, $p < 0,01$).

Як видно з рис. 1, видно, що прояв лідерської позиції більш характерний для фахівців з домінуючою спрямованістю на справу, досягнення цілей соціальної служби в цілому. При цьому фахівці жіночої статі більше здатні проявляти лідерську позицію порівняно з фахівцями чоловічої статі. Це можна пояснити тим, що діяльність у сфері соціальних служб не характерна для чоловіків, їм складно реалізувати себе у даній професійній діяльності.

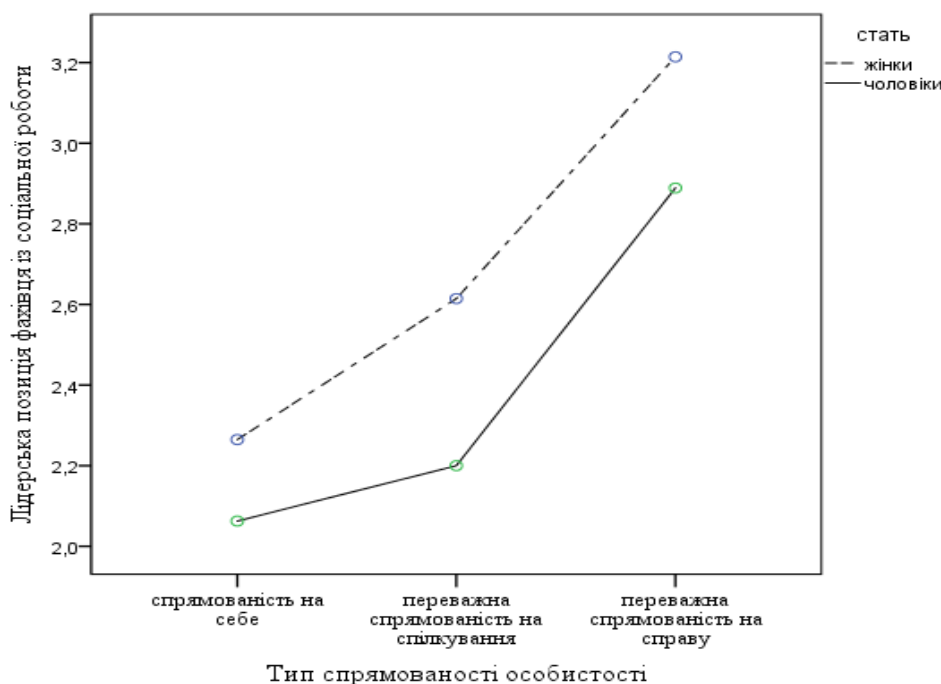

Рис. 1. Особливості типу спрямованості залежно від лідерської позиції і статі фахівців соціальних служб

Отримані результати свідчать про гостру потребу розвитку спрямованості на справу, що сприятиме конструктивному прояву лідерської позиції. Це, у свою чергу, потребує створення спеціальних психологічних умов у соціальних службах, що сприятимуть зростанню як спрямованості фахівців, так і їх лідерсь-

кого потенціалу та прояву лідерської позиції.

Перспективи подальших досліджень. Перспективним, на нашу думку, є необхідність створення моделі сприяння розвитку спрямованості фахівців, так і прояву їх лідерської позиції в соціальних службах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балахтар В. В., Танасійчук В. І. Формування лідерської позиції особистості фахівця соціальних служб: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання (фахівців соціальних служб) в системі післядипломної освіти. Київ: Талком, 2020 255 с.
2. Балахтар В. В. Розвиток відповідальності та лідерства в системі підготовки керівних кадрів країни: матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Підготовка фахівців у галузі знань «Державне управління»: вимоги до змісту та відповідність сучасним викликам». Ю. В. Ковбасюк, М. М. Білинська, В. М. Сороко (Ред.). Київ: НАДУ, 2014. С. 220-222.
3. Балахтар В.В., Горова О.О, Чаусова Т.В. Осмисленість життя учнів професійно-технічних навчальних закладів як чинник їх лідерського потенціалу // Проблеми сучасної психології, 2020. № (19). С. 18-27.
4. Деркач А., Зазыкин В. Акмеология. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 256 с.
5. Ильин Е. П. Психология воли. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 368 с.
6. Іващенко А. Активізація лідерського потенціалу студентів вищих навчальних закладів у процесі позанавчальної діяльності на засадах компетентнісного. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди». Педагогіка. Психологія. Філософія, 2013. Вип. 28(2). С. 117-123.
7. Мокляк Н. Н., Барков В. Ю. и др. Социальные отношения: познание и совершенствование. Киев: Наукова думка, 1990. 232 с.
8. Пономарёва М. А., Юхновец Т. И. Психодиагностика личности: пособие для студентов вузов / под общ. ред. М. А. Пономарёвой. Минск: Тесей, 2008.
9. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003 512 с.
10. Ольшанський Д. В. Основи політичної психології. URL: //Society polbu.ru
11. Соціальна робота: [Навчальний енциклопедичний словник-довідник] / За науковою ред. д.с.н., проф. В.М.Пічі. Львів: «Новий Світ – 2000», 2020. 618 с.
12. Столяренко О. Б. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 280 с.
13. Фетіскін, Н. П., Козлов В. В., Мануйлов, Г. М. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп. Москва: Інститут Психотерапії, 2002. 490 с.
14. Яблонко В. Я. Психолого-педагогічні основи формування особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 220 с.
15. Bandura A. Self-efficacy: Toward to unifying theory of behavioral change. Psychological review, 1977, 84 (2), 191-205.
16. Bandura A. Health Promotion by Social Cognitive Means. Health Educ Behav, 2004, 31(2), 143-164
17. Bandura A. On the functional properties of perceived self-efficacy revisited. Journal of Management, 2012, 38, 9-44. Retrieved from: <https://doi.org/10.1177/0149206311410606>
18. Maddux, J. E. (2012). Self-efficacy: the power of believing you can. The Oxford Handbook of Positive Psychology (2nd edn). Shane, J.L., Snyder, C.R. (Eds). <https://doi:10.1093/oxfordhb/9780195187243.013.0031>
19. Moorhead, G. and R.W. Griffin, 2012. Managing organizational behavior. UK: South Westorn.

REFERENCES

1. Balakhtar. V.V., Tanasiychuk, V.I. Formation of the leadership position of the personality of a specialist in social services: a special course for students of full-time and distance learning (specialists of social services) in the system

- of postgraduate education. Kyiv: Talcom, 2020 255 p.
2. Balakhtar, V.V Development of responsibility and leadership in the management system of the country: materials of the annual scientific-practical conference with international participation "Training of specialists in the field of knowledge" Public Administration ": requirements for content and compliance with modern challenges." Yu. V. Kovbasyuk, MM Bilinskaya, VM Soroko (Ed.). Kyiv: NAPA, 2014. P. 220-222.
 3. Balakhtar, V.V, Gorova, O.O, Chausova, T.V Meaningfulness of life of students of vocational schools as a factor of their leadership potential // Problems of modern psychology, 2020.) (19). pp. 18-27.
 4. Derkach, A., Zazykin, V. Асmeology. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 256 p.
 5. Ilyin EP Psychology of will. 2nd ed. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 368 p.
 6. Ivashchenko, A. Activation of leadership potential of students of higher educational institutions in the process of extracurricular activities on the basis of competence. Humanitarian Bulletin of the State Higher Educational Institution "Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after GS Skovoroda". Pedagogy. Psychology. Philosophy, 2013. Issue. 28 (2). pp. 117-123.
 7. Moklyak, N.N, Barkov, V. Yu., Etc. Social relations: cognition and improvement. Kiev: Naukova Dumka, 1990. 232 p.
 8. Ponomareva, M.A, Yukhnovets, T.I. Psychodiagnostics of personality: a guide for university students / under common. ed. MA Ponomareva. Minsk: Theseus, 2008.
 9. Rubinstein, S.L. Being and consciousness. Man and the world. Санкт-Петербург: Питер, 2003 512 с.
 10. Olshansky, D.V. Fundamentals of political psychology. Retrieved from: Society polbu.ru
 11. Social work: [Educational encyclopedic dictionary-reference book] / According to scientific ed. Ph.D., prof. V.M.Pichi. Lviv: "New World - 2000", 2020. 618 p.
 12. Stolyarenko, O.B. Psychology of personality: textbook. way. Kyiv: Center for Educational Literature, 2012. 280 p.
 13. Fetiskin, N.P., Kozlov, V.V., Manuilov, G.M. Socio-psychological diagnosis of personality development and small groups. Moscow: Institute of Psychotherapy, 2002. 490 p.
 14. Yablonko, V. Ya. Psychological and pedagogical basics of personality formation. Kyiv: Center for Educational Literature, 2008. 220 p.

Types of orientation and its influence on the leadership position of social services specialists

V. I. Tanasiychuk

Abstract. The article presents the results of an empirical study of the type of orientation and its impact on the leadership position of social service professionals. The study of the type of orientation and its impact on the leadership position of social services specialists was carried out using a set of methods, namely: Smekala-Kucher questionnaire), methods "Social Courage", "Scales of self-efficacy R. Schwarzer and M. Jerusalem", "Self-assessment of leadership" and methods of incomplete sentences. An insufficient level of leadership position was stated. The results of the analysis of variance revealed the influence of the type of focus on the manifestation of the leadership position of specialists: a high level of manifestation of the leadership position is characteristic of people with the type of focus on the case. There are statistically significant differences in the manifestation of the leadership position depending on gender.

Keywords: *orientation, leadership position, social services specialists.*